

ŠTÚDIE

RÓBERT JÁGER*

Vzťah vládnej moci a cirkvi na Veľkej Morave¹

JÁGER, R.: The Relationship of the Ruling Power and the Church in Great Moravia. *Slavica Slovaca*, 54, 2019, No. 1, pp. 3-10 (Bratislava).

The paper in the introduction contains an outline explaining how the issue is described by legal-historical literature, and the author notes that the presented opinion is based only on the analogy about the development of the relationship of the ruling power and the Church in the surrounding countries of that period, or in the country that originated after the demise of Great Moravia. In the next section, the author is considering whether it is really possible to characterize the relationship of the ruling power and the Church as it is presented in the previous writings. The paper is divided into two parts. In the first part, the author presents the view that already in the years 833 – 863, in the court of the Great Moravian princes, there were educated clerics who held high positions in the state administration. This is justified by references to contemporary texts. At the same time, the author points out that there must have been a lower level Church administration in Great Moravia, governed from Passau. In the second part he presents opinions on the issue in the years 863 – 885. In this part, the author points out that the ruler of Great Moravia acted as a judge in Church and theological disputes, had competence in the appointment of bishops, provided them with means of subsistence, etc. He also tries to emphasize that secular and ecclesiastical issues overlapped also at the level of foreign contacts, including the teaching of the domestic clergy at the clerics schools established by Constantine and Methodius. The last part of the paper points to the interesting fact that the Great Moravian texts contained norms with both world and Church sanctions. In a concrete example, the author points to a possible contradiction in the practical imposition of these sanctions, trying to explain how this contradiction was being approached from the point of view of Christian philosophy.

Great Moravia, ruling power, church.

Doterajšia spisba dejín štátu a práva viac-menej zhodne charakterizuje vzťah medzi svetovou mocou a cirkvou² v stredovekých krajinách ako pomerne úzky, kedy sa cirkevní hodnostári podieľali aj na správe vecí verejných a niektoré posty vo verejnej správe boli často obsadzované najmä klerikmi. Obdobne právnohistorická spisba charakterizuje vzťah medzi svetskou mocou a cirkvou aj na Veľkej Morave.³ Problematickým pre toto konštatovanie

* Doc. JUDr. PhDr. Róbert Jáger, PhD., Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta, Katedra dejín štátu a práva, Komenského 20, 974 01 Banská Bystrica.

¹ Príspevok je výstupom grantového projektu APVV-16-0362 *Privatizácia trestného práva-hmotnoprávne, procesnoprávne, kriminologické a organizačne - technické aspekty*.

² Pre účely tejto práce budeme považovať slovné spojenia „svetská moc“ a „vládna moc“ za synonymá. Staršia právnohistorická spisba namiesto slovného spojenia „vládna moc“ preferuje používanie slovného spojenia „štátna moc“. Avšak kvôli prebiehajúcej polemike, či Veľká Morava vôbec bola štátom, budeme používať všeobecnejšie slovné spojenie „vládna moc“.

³ K otázke vzťahu verejnej a cirkevnej správy pozri bližšie Mosný, P. – Laclaviková, M: *Dejiny štátu a práva na území Slovenska I. Od najstarších čias do roku 1848*. Šamorín: Heuréka, 2010, s. 15: „Celé územie Veľkej Moravy sa členilo na územné časti – hradské župy. Správnymi strediskami hradských žúp boli hradiská ako základ daňovej i cirkevnej organizácie“. Podobne aj v Mosný, P. – Laclaviková, M: *History of state and law on the territory of Slovakia I. From ancient times till 1848*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 14. Mosný, P. – Hubenák, L.: *Dejiny štátu a práva na Slovensku*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2005, s. 17. Švecová, A. – Gábriš, T.: *Dejiny štátu, správy a súdnictva na Slovensku*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 122. „Cirkevná správa sa spočiatku zhodovala s hradskou správou, možno ju s ňou dokonca stotožniť, keďže centrum miestnej štátnej správy sa prepajilo s cirkevnou“. Lysý,

v dejinách štátu a práva Veľkej Moravy je však to, že uvedené konštatovanie bolo do ich predmetu prevzaté len analogickým postupom: keďže obdobný bol vzťah medzi svetskou mocou a cirkvou aj v ostatných krajinách daného obdobia, „bolo tomu tak aj na Veľkej Morave“. Osobitné skúmanie vzťahu štátnej (alebo vládnej) moci a cirkvi na Veľkej Morave sa doteraz v právnohistorickej spisbe nerealizovalo. V tomto príspevku sa teda pokúsime poukázať na to, či konštatovanie o úzkom vzťahu vládnej moci a cirkvi je možné naozaj predpokladať aj pre Veľkú Moravu.

Ak chceme aj pre územie Veľkej Moravy charakterizovať vzťah vládnej a cirkevnej moci ako úzky, mali by sme kladne odpovedať na nasledujúce základné otázky: 1. Pôsobili na Veľkej Morave na postoch vo verejnej správe klerici? 2. Zasahoval veľkomoravský panovník do cirkevných záležitostí? 3. Mal veľkomoravský panovník kompetencie pri obsadzovaní cirkevných hodností? 4. Podieľal sa panovník (resp. iní svetskí hodnostári krajiny) na financovaní cirkvi? 5. Existovalo prepojenie svetských a cirkevných záležitostí na úrovni zahraničných stykov? 6. Existovalo prepojenie svetského a cirkevného práva?

Pôsobenie klerikov na dvore veľkomoravského panovníka sa predpokladá najmä v období po príchode Konštantína a Metoda na Veľkú Moravu r. 863/4. Nemuselo to byť nevyhnutne tak. V dochovaných textoch môžeme nájsť nepriamy dôkaz o pôsobení klerikov na panovníckom dvore aj pred rokom 863. Môže ním byť formulácia Rastislavovho posolstva, ako sa nám zachovala zo Života Metodovho: *ŽM 5. Jako B(o)žijeju m(i)l(o)stiju sьdravi jestь, i sutь vь ny vьšьli učiteľe mnozi krьstijani iz Vlachь i iz Grьkь i iz Němьcь, učašte ny različь, a my Slověni prosta čadь i ne imatь. Iže vy ny nastaviľь na istinu i razumь sьkazali. To dobri vl(a)d(y)ko, posli takь mužь, iže ny istpravitiь vsaku pravdu.*⁴

D. Marečková na základe jazykovedného rozboru tohto textu konštatuje, že posli doniesli do Carihradu dokument písaný v gréčtine, zostavený podľa pravidiel platných v Byzancii pri styku s vysokými štátnymi hodnosťami.⁵ Ak veľkomoravskí posli doniesli po grécky písaný dokument, ktorý bol písaný kultúrnym literárnym štýlom, „museli“ na Veľkej Morave pôsobiť učitelia, ktorí tento štýl ovládali a vedeli aj písať.⁶ Bez ohľadu na to, či bol autorom Slovan,

---

M. Moravia, Mojmírovci a Franská ríša. Štúdie k etnogenéze, politickým inštitúciám a ústavnému zriadeniu na území Slovenska vo včasnom stredoveku. Bratislava: Atticum, 2014, s. 137: „V prvom rade však (hrady) predstavujú zhmotnenie moci, ak ich budeme - nepochybne právom - pokladať za sídla kniežat a predstaviteľov svetskej i cirkevnej správy“. Porovnaj Lysý, M.: „Veľkomoravský štát“. In: Quid leges sine moribus? Medzinárodná online vedecká konferencia venovaná životnému jubileu prof. JUDr. Dr.h.c. Petra Mosného, CSc. Trnava: TRUNI, 2014, s. 267.

⁴ Z Božej milosti zdraví sme. Prišlo k nám mnoho učiteľov – kresťanov z Vlách, Nemiec a z Grécka, učiac nás rozlične. Ale my Slovania (sme) ľud prostý a nemáme (nikoho), kto by nás naučil pravde a poriadne nás poučil. Tak teda dobrý vladár, pošli nám takého muža, ktorý nám usporiada všetko právo.

⁵ Marečková, D.: Rostislavovo poselství v Životech Konstantinově a Metodějově ve světle středověkých řeckých listů a listin. In: Listy filologické. Praha: AV ČR, č. 91, 1968, s. 410. Porovnaj Stanislav, J.: Starosloviensky jazyk/1. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1978, s. 158.

⁶ Marečková tvrdí, že posolstvo napísali buď Gréci žijúci na Morave, alebo byzantskí Slovania žijúci na Morave. Marečková, D.: Rostislavovo poselství v Životech Konstantinově a Metodějově ve světle středověkých řeckých listů a listin. In: Listy filologické. Praha: AV ČR, č. 91, 1968, s. 410. Kučera konštatuje, že autorom posolstva mohol byť niektorý z kňazov zo severoitalického pobrežia či Dalmácie, ktorý pôsobil na Rastislavovom dvore ako jeho radca. Stanislav sa prikláňa skôr k autorstvu písomnej podoby posolstva Slovana ovládajúceho gréčtinu. Rastislavovo posolstvo je natoľko blízke nielen gréckemu slovnému vyjadrovaniu (napríklad formulácia „Božou milostou zdraví sme“), ale aj gréckemu spôsobu myslenia, že ho nemohol napísať Slovan, ktorý by neovládal gréčtinu. Dokonca aj formulácia posolstva nasvedčuje výšku frazeológie pestovanej podoby jazyka starých Slovanov. Ak by starí Slovania používali nekultivovaný jazyk, nedokázali by naformulovať kultivovaným štýlom písané Rastislavovo posolstvo v gréckom jazyku. Kučera, M.: Slovenské dejiny I. Od príchodu Slovanov do roku 1526. Bratislava: Literárne a informačné centrum, 2011, s. 95. Porovnaj Stanislav, J.: Starosloviensky jazyk/1. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1978, s. 159.

alebo cudzinec, pravdepodobne išlo o klerika.⁷ (V danom období prakticky neexistovali školy svetského charakteru, a „bežné“ /svetské/ obyvateľstvo bolo najčastejšie negramotné.) Ak bol autorom Rastislavovho posolstva klerik z jeho dvora alebo z iného významného centra krajiny, tak možno predpokladať účasť vzdelaných klerikov na správe verejných záležitostí už pred rokom 863.

Osobami z cirkevného prostredia, ktoré pôsobili na panovníckom dvore (a pravdepodobne pôsobili vo vysokých štátnych pozíciách) a ktoré poznáme aj po mene, sú Wiching a Ján z Benátok. Títo pôsobili v pozícii dvorského kancelára. Jednalo sa o významný post vo verejnej správe: dvorská kancelária, ktorej predsedal dvorský kancelár, mala na starosti vyhotovovanie listín a komunikáciu so zahraničím. Rovnako aj ostatní členovia dvorskej kancelárie boli pravdepodobne klerici. Obsadzovanie klerikov do pozícií v dvorskej kancelárii bolo čisto pragmatické: prakticky len klerici boli gramotní a keďže dvorská kancelária vyhotovovala listiny, nemalo zmysel do nej obsadzovať negramotných ľudí.

Všeobecne prijímané konštatovanie dejín štátu a práva, že aj na Veľkej Morave zastávali posty v štátnej správe aj klerici (pravdepodobne aj pred rokom 863, aj po tomto roku) sa teda javí ako pravdepodobné.

V druhej otázke sme sa pýtali, či veľkomoravský panovník zasahoval do cirkevných záležitostí. Z legendy Život Metoda sa dozvedáme, že Svätopluk poslal Metoda a Wichinga k pápežovi, keď nevedel vyriešiť ich vieroučný spor. Hoci tento spor Svätopluk nevyriešil, dôležité je, že obe strany predložili spor na rozhodnutie panovníkovi Veľkej Moravy a až keď tento spor nemohol rozhodnúť, tento bol postúpený pápežovi.⁸

Z prameňa Život sv. Klimenta X31, a Život Metoda X sa dozvedáme, že bezprostredne po Metodovej smrti 6. apríla 885 sa stupňujú rozpory medzi zástancami slovienskej liturgie a latinskej liturgie. Spory medzi týmito stranami rozsúdil Svätopluk „Božím súdom“ realizovaným formou prísahy „správnej a pravej viery“.

Na základe týchto dvoch zmienok možno konštatovať, že vládca Veľkej Moravy nielenže zasahoval do cirkevných záležitostí, ale mohol vystupovať aj ako sudca v cirkevných sporoch. Súdenie cirkevných sporov môžeme považovať za významné oprávnenie v rozsahu kompetencií panovníka. Aj na druhú otázku položenú v úvode tohto článku teda môžeme odpovedať kladne.

Mal veľkomoravský panovník kompetencie pri obsadzovaní cirkevných hodnostárov? Z pápežského listu *Industriae tuae* (nesprávne označovaného v právnohistorickej spisbe ako bula) sa možno dozvedieť, že Svätopluk mal kompetencie aj v oblasti obsadzovania biskupov:

...Taktiež onoho kňaza nazývaného menom Wiching, ktorého si k nám poslal, sme posvätili ako zvoleného biskupa svätej cirkvi nitrianskej, a prikazujeme mu, aby bol vo všetkom svojmu arcibiskupovi poslušný. A prajeme si, aby si nám poslal so súhlasom samotného arcibiskupa vo vhodný čas ešte iného schopného kňaza alebo diakona, aby sme ho ustanovili biskupom v inej cirkvi, v ktorej uznáš biskupskú starostlivosť za nevyhnutnú...

⁷ Marečkovej konštatovanie o tom, že Rastislavovo posolstvo bolo písané vysokým kultúrnym štýlom gréckeho (dvorského) jazyka však môže byť spochybnené tým, že jeho pôvodnú formuláciu nemáme zachovanú a do hagiografických spisov bol obsah posolstva prenesený pravdepodobne ústnym podaním od Konštantína a Metoda. A práve títo ovládali grécky dvorský štýl jazyka, takže jeho formuláciu mohli „kontaminovať“ svojimi vyjadrovacími schopnosťami.

⁸ K uvedenej problematike pozri bližšie Vavřínek, V.: *Cyril a Metoděj – mezi Konstantinopolí a Římem*. Praha: Vyšehrad, 2013, s. 241 a nasl.

Na základe prvej vety možno predpokladať, že Wiching bol voleným biskupom, volený ľudom, veľmožmi a panovníkom.⁹ Svätopluk nemohol sám ustanoviť biskupa, ale mohol odporučiť vhodného kandidáta na tento post, ako sa aj zúčastniť voľby. Svetský panovník sa teda spolupodieľal aj na ustanovovaní najvyšších cirkevných hodnostárov.¹⁰ (A najvyšší cirkevní hodnostári pôsobili na jeho dvore aj vo funkciách svetských. Wiching bol Svätoplukovým radcom aj „kancelárom“.)

Podieľal sa panovník (resp. iní svetskí hodnostári krajiny) na financovaní¹¹ cirkvi? Panovník zvolenému biskupovi ustanovoval *predium* a umožnil mu vykonávať úrad. O uvedenom postupe v podmienkach Veľkej Moravy nasvedčuje aj kap. X ŽM, kde sa uvádza: *i priimъ i S(vę)toplъ-kъ knęzъ sъ vьsęmi moravlęny i poruči jemu vьsę cr(ъ)k(ъ)vi i strižbniky vъ vьsęchъ graděchъ*. A keď ho knieža Svätopluk so všetkými Moravanmi prijal, dal mu do správy všetky chrámy a klerikov vo všetkých mestách.

Finančným podporovateľom „bežných“ kňazov a kostolov mohli byť aj bohatí veľmoži (nielen panovník), na ktorých majetkoch sa nachádzali tzv. vlastnícke kostoly, zriaďované pre potreby rodiny a okruhu osôb okolo veľmoža.

Obdobnú kompetenciu mal aj Kocel ako vládca v Blatenskom kniežatstve. Kocel po Konštantínovej smrti žiadal pápeža Hadriána II., aby vyslal Metoda ako učiteľa, a pápež ho vyslal ku Kocelovi ako pápežského legáta. Kocel ho následne poslal späť do Ríma, aby ho vysvätili za biskupa pre Panóniu na stolec svätého Andronika (pôvodne v meste Sirmia). Metod vždy jednal na základe výslovného priania slovanských panovníkov.¹²

Existovalo prepojenie svetských a cirkevných záležitostí na úrovni zahraničných stykov? Prepojenie medzi svetskou mocou a cirkvou možno vidieť aj na úrovni zahraničných stykov. Z pápežského listu *Industriae tuae* sa možno dozvedieť, že za Jánom VIII. prišla z Veľkej Moravy delegácia, ktorá predniesla Svätoplukovu žiadosť, že sa Svätopluk, jeho verní veľmoži a ľud jeho zeme dávajú pod patronát svätého Petra a jeho námestníka (pápeža). Ján VIII. ho ako svojho jediného syna prijíma. Delegáciu viedol Metod sprevádzaný moravským veľmožom Zemižizňom. Ako hlava Svätoplukovej delegácie a Svätoplukov hovorca vystupuje Metod. Svätoplukove a Metodove záujmy sa v danej dobe prekrývali a nie je možné si predstaviť zahraničnú „diplomatickú“ misiu bez spolupôsobenia oboch týchto.¹³ Nie je správne opomínať, že Konštantín a Metod sa už počas svojho pôsobenia v Byzancii zúčastňovali „diplomatických jednaní“ v zahraničí.¹⁴ Aj tu (v Byzancii) bolo zvykom, že niektoré svetské funkcie zastávali klerici. Rovnako tak bolo bežné, že svetskí úradníci po skončení kariéry odchádzali na „dôchodok“ do kláštora (aj Metod). Aj na túto otázku teda môžeme odpovedať kladne.

⁹ Už pred 4. Konštantínopolským koncilom začali rozhodovať o voľbe biskupa namiesto ľudu veľmoži a najmä panovníci, ktorí od čias Karola Veľkého posielali ustanovené osoby k pápežovi len na vysvätenie. Koncil však vyhlásil biskupov ustanovených len z pozície vládcov za neplatných a potom museli byť biskupi volení ľudom, veľmožmi a panovníkom. Ak bol teda Wiching zvoleným biskupom, a následne poslaným za pápežom na vysvätenie, bol takýto postup v poriadku. Pozri bližšie Bartoňková, D. – Havlík, L. – Masařík, Z. – Večerka, R.: *Magnae Magnae Moraviae Fontes Historici*. III. Prameny k dejinám Velké Moravy. Druhé vydanie. Praha, Brno: Masarykova univerzita, 2008 – 2013, s. 169. Pri ďalšom citovaní tohto diela budeme používať skratku MMFH.

¹⁰ Išlo o vtedy bežnú prax, keď nové biskupstvá zriaďoval priamo pápež, alebo ich navrhovali biskupi pápežom vysvätení a vyslaní *ad gentes*. Zriadenie biskupstva vyžadovalo pápežskú aprobáciu a súčasný súhlas panovníka.

¹¹ Pri použití termínu „financovanie“ sme si vedomí, že na Veľkej Morave nebol rozvinutý peňažný systém. Financovaním pre účely tejto práce rozumieme poskytnutie materiálnych statkov na výstavbu kostola, jeho udržiavanie a obživu kléru.

¹² Vavřínek, Vladimír: *Cyril a Metoděj – mezi Konstantinopolí a Římem*. Praha: Vyšehrad, 2013, s. 175.

¹³ MMFH III, s. 164.

¹⁴ *Cisár Michael III., kaisar Bardas a patriarcha Ignatios vysielajú posolstvo k bagdadskému kalifovi Mutawakkilovi, na čele posolstva bol postavený asket Georgias a snád aj Konštantín Filozof*. Michael III. vysielal posolstvo do Bagdadu k Mutawakkilovi. In: MMFH III, s. 110. Konštantín a Metod sú niekedy označovaní nielen ako vynikajúci učenci, ale aj ako skúsení diplomati. Pozri bližšie MMFH IV, s. 26.

Zúčastňovali sa klerici výkonu pozícií vo verejnej správe? Prepojenie vládnej moci a cirkvi možno vidieť v určitej miere aj pri výchove/výučbe domáceho kléru a faktickom výkone niektorých pozícií vo verejnej správe. Súčasťou prípravy kléru na veľkomoravských učilištiach založených Konštantinom a Metodom pravdepodobne bola aj výučba cirkevného práva. Nasvedčujú tomu najmä ustanovenia Súdneho zákonníka pre ľud, normy ktorého obsahovali aj sankciu svetskú aj cirkevnú. Svojím obsahom najrozsiahljším predpisom veľkomoravského práva bol Nomokánon, ktorý pozostával z prevažnej časti z noriem cirkevného práva. Príprava budúceho kléru prebiehala teda nielen výučbou teológie, ale pravdepodobne aj výučbou práva.

O previazanosti svetského a cirkevného práva nasvedčuje aj faktický výkon niektorých administratívnych povolanií na Veľkej Morave. Funkciu „dvorského kancelára“ ako aj ostatných zamestnancov dvorskej kancelárie mohli vykonávať len klerici, a to nielen z titulu ich gramotnosti, ale aj z titulu duchovnej autority dohliadajúcej nad pravdivosťou dokumentov vystavovaných kanceláriou.¹⁵ Vzdelávanie svetských úradníkov v danej dobe nie je možné predpokladať, preto posty v administratíve vyžadujúce gramotnosť zastávali klerici, súčasťou výučby ktorých bolo pravdepodobne (ako sme uviedli vyššie) aj právo.

Účasť klerikov na svetských záležitostiach možno predpokladať aj potrebou ich gramotnosti pri súdení. V prípade, že súdenie primárne vykonával panovník, resp. župani alebo iní predstavitelia miestnych jednotiek správy, či hlavy rodín, nie je pravdepodobné, že by títo boli gramotní. Ak by sa normatívne texty veľkomoravského obdobia mali aplikovať v súdnej praxi, vyžadovalo by si to, aby sa sudcovia tieto normatívne texty naučili naspamäť. Keďže primárnou úlohou vysokých hodnostárov krajiny v stredoveku bol najmä výkon vojenskej služby, predstava vojenského hodnostára memorujúceho sa právne texty, ktorým nie celkom rozumie (vzhľadom na to, že sú napísané v cudzom, aj keď čiastočne zrozumiteľnom jazyku), je príliš idealistická. Realistickejšou je hypotéza, že obsah a výklad týchto textov sa učili žiaci Konštantína a Metoda v škole na prípravu kléru. Učenci v škole študovali jednak písmo, ktorým boli tieto normatívne texty zapísané, jednak ovládali starosloviensky jazyk, ktorý bežnému obyvateľstvu mohol byť nie úplne zrozumiteľný.¹⁶ Môžeme teda konštatovať, že dôležitú úlohu pri súdení mohli plniť práve kňazi (pravdepodobne jediní gramotní príslušníci dobovej spoločnosti) buď ako tí, ktorí priamo rozhodovali na základe noriem obsiahnutých v normatívnych textoch, alebo prinajmenšom ako tí, ktorí pomáhali (predčítali či vysvetľovali) sudcom obsah a význam normatívnych textov.

Existovalo prepojenie svetského a cirkevného práva? Úzky vzťah medzi vládnu mocou a cirkvou možno vidieť aj v charaktere niektorých dobových noriem, ktoré obsahujú sankciu svetskú aj sankciu cirkevnú. Hoci normy veľkomoravského práva nie zriedka obsahujú aj normu svetskú, aj cirkevnú, uvedieme len jeden príklad: čl.15 Súdneho zákonníka pre ľud (ZS).¹⁷ Tento sankcionuje konanie, pri ktorom niekto kvôli lúpeži podpáli obytnú budovu, trestom smrti a zároveň aj cirkevným pokáním. Z formulácie ustanovenia však nie je zrejmé, ktorá sankcia sa v praktickom živote skutočne realizovala. Ak bol páchatel' skutku popravený

¹⁵ Paradoxne už z čias Veľkej Moravy máme indície o tom, že listiny boli falšované aj predstaviteľmi kléru: Wichingom bolo vyhotovené alebo zaobstarané falzum – list, ktorý údajne pápež poslal Svätoplukovi a ktorého obsah znel v prospech Wichinga. Ten tu nie je výslovne menovaný, ako nie je menovaný ani v ďalšom svedectve o tomto liste obsiahnutom v Živote Metoda, kap. XII. Pozri bližšie: MMFH III, s.176.

¹⁶ Problematikou vzdelávania na Veľkej Morave sa zaoberáme v práci Jáger, R.: Metod – zakladateľ (právnického) vzdelávania na Veľkej Morave? (Niekoľko úvah o vzdelávaní na Veľkej Morave). In: Školy, osobnosti, polemiky. Pocta Ladislavovi Vojáčkovi k 65. narodeninám. Brno: The European Society for History of Law, 2017, s. 206-219.

¹⁷ *Иѣ за ѣтеры вѣрды ли грабленѣя дѣла имѣнѣя огньмъ вѣзгажеть храмы, аше въ градѣ, да огньмъ свѣзгажеть ѣ, аше ли въ вѣси илѣ въ селѣ мечеть да усѣкажеть ѣ. А по свѣкъвнѣнѣму закону въ постѣ ви лѣтъ прѣдѣжеть сѣ, jako вѣрѣбнѣникъ жеть.* Kto z nepriateľstva alebo kvôli lúpeži majetku podpaľuje ohňom obytnú budovu, nech ho upália, ak je to v meste. Ak je to na dedine alebo v usadlosti, nech ho popravia mečom. Ale podľa cirkevného práva sa odovzdáva na pokánie na 12 rokov, lebo je to nepriateľ.

podľa „svetského práva“, nebolo mu možné uložiť pokánie podľa „cirkevného práva“. ¹⁸ Ak páchatel'ovi bolo uložené pokánie, svetské právo by zostalo nerealizované.

Naznačený rozpor medzi prísnosťou sankcie uloženej podľa svetského práva a miernosťou sankcie uloženej podľa cirkevného práva dáva veľký priestor pre posudzovanie všetkých okolností konkrétneho prípadu, za ktorých bol spáchaný čin a ktoré by sme v modernom práve nazvali „poľahčujúce“ alebo „príťažujúce okolnosti“. Ponechanie sankcie podľa svetského práva vo väčšine ustanovení ZS môžeme odôvodniť skôr preventívno-odstrašujúcou funkciou: potenciálny páchatel' mal byť odstránený prísnou sankciou svetského práva, ale v konečnom dôsledku mu mohol byť uložený pôst. Uvedené úvahy o uprednostnení pôstu oproti prísnejšiemu trestu smrti sú však len názorom autora, ktoré môžu byť do značnej miery ovplyvnené súčasným ponímaním práva.

Ak sa chceme priblížiť dobovému ponímaniu práva a výkladu naznačeného rozporu, z priestoru veľkomoravského nemáme zachovaný dokument, ktorý by nám na túto úlohu mohol poslúžiť. Zachoval sa nám však *list, v ktorom pápež Mikuláš I. odpovedal na otázky Bulharov z roku 866*, teda z doby blízkej dobe vzniku najdôležitejších normatívnych textov veľkomoravského obdobia. Bulharská spoločnosť ¹⁹ v otázkach adresovaných pápežovi riešila podobné problémy, aké boli prítomné aj na Veľkej Morave. Aj Bulhari už postupne prijali kresťanstvo a mali množstvo otázok, ²⁰ na ktoré hľadali odpoveď. V uvedenom liste im pápež podrobne a citlivo, niekedy aj s vysokým filozofickým a teologickým nasadením, trpezlivo odpovedá na ich otázky. Medzi otázkami Bulharov a odpoveďami od pápeža nie je priamo riešený vyššie naznačený rozpor, ale z ducha celého textu možno abstrahovať nasledovné: pápež uznáva existenciu aj svetských, aj duchovných zákonov a odporúča dodržiavať len „ctihodné svetské zákony“. Rovnako tak opakovane odporúča zmierňovanie trestov ²¹ a vyslovene odporúča povolenie konania pokánia, ak ho zločinec chce konať a nikto mu v tom nemá brániť. ²² Hoci z dôb Veľkej Moravy podobný „vykonávací predpis“ k normatívnym textom nemáme, úlohu „vykladateľa“ týchto textov mohol plniť Metod. A Metod ako človek znály cirkevného práva, ako aj kresťanskej filozofie, kresťanskej náuky či svetonázoru by pravdepodobne analogicky zaujal k vyššie naznačenému rozporu podobné stanovisko, aké je prezentované v liste pápeža Bulharom.

List pápeža Bulharom nám môže nepriamo dať odpoveď aj na vyššie naznačenú otázku, či podrobne sa cirkevnému pokániu môže nahradiť trest podľa svetského práva. Odpoveď pápeža XLI. stanovuje, že „každý hriech sa zmýva úplne pokáním“. ²³ Ešte výstižnejšia je posledná veta

¹⁸ Slovné spojenia „svetského práva“ a „cirkevného práva“ sme dali do úvodzoviek, pretože predpokladáme, že v dobe veľkomoravskej ešte neexistovalo exaktné odlišovanie svetského a cirkevného práva.

¹⁹ Vývoj na Veľkej Morave bol v niektorých aspektoch na mierne vyššom stupni vývoja, o niekoľko desaťročí predbiehal vývoj v Bulharsku. Aj napriek tomu dobový výklad a ponímanie noriem práva danej spoločnosti obsiahnutý v liste pápeža je aplikovateľný nielen na Veľkú Moravu, ale aj pre ostatné krajiny s rozvíjajúcim sa kresťanstvom. Pozri bližšie: Gábriš, T. – Jáger, R.: Najstaršie právo na Slovensku? Pokus o rekonštrukciu predcyrilometodského normatívneho systému. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. Porovnaj s MMFH IV, s. 25. Pomery na Veľkej Morave boli ustálenejšie ako na juh od dolného Dunaja, kde ešte len zo zmesi turko-tatárskej a slovanskej vznikol nový národ slovanský.

²⁰ List pápeža Bulharom sa skladá zo 106 (viac či menej) rozsiahlych odpovedí a každá odpoveď sa začína akýmsi „uvedením do problematiky“, z ktorého je možné abstrahovať pôvodnú otázku Bulharov.

²¹ *Circa hos, qui quando ad pugnam contra hostes proceditis, fugam arripiunt, si non misericorditer praeveniat compassio, saltem legum temperetur severitas.* Čo sa týka tých, ktorí sa dávajú na útek...nech sa aspoň zmierni prísnosť zákonov, ak sa neuplatní už skôr milosrdný súcit. In: MMFH IV, s. 49.

²² *Si, quemadmodum assertis, sponte poenitentiam agere volunt, non sunt prohibendi, sed per omnia poenitentiae summittendi, quam episcopus vel presbyter ordinatus ab illo considera verit. Nam non suscipere poenitentes non est catholicorum, sed Novatorum.* Ak chcú, ako uist'ujete, konať dobrovoľné pokánie, nemá sa im v tom brániť, ale vo všetkom podrobiť pokániu, ktoré biskup alebo kňaz ním vysvätený uzná za dobré, lebo neprijímať kajčovníkov nie je vlastnosťou katolíkov ale noviciánov. In: MMFH IV, s. 77.

²³ *Utique denique omne peccatum & poenitentia, quae nonnisi Dei gratia comitante proficit, omnino diluitur.* In: MMFH IV, s. 43.

XXVI. odpovede: „*Nechcem smrť hriešnikov, ale aby sa obrátil a bol živý.*“²⁴ Ak táto odpoveď pápeža reflektuje všeobecné ponímanie danej skutočnosti vo vtedajšej dobe, a predpokladáme, že aspoň u klerikov áno, dovoľujeme si týmto podporiť vyššie uvedené konštatovanie o tom, že Metod by sa v konkrétnom prípade priklonil k miernejšej „sankcii“ podľa cirkevných noriem.

Proti pojednávaniu o spĺyaní či prekryvaní niektorých prvkov cirkevnej a svetskej správy však môžu byť použité niektoré ustanovenia Nomokánona, ktoré môžu naznačovať, že už existovalo terminologické odlišenie svetských a cirkevných záležitostí: *сѣръкѣньныя і градѣскыя мѣтуть вѣсти* (vo veciach cirkevných i svetských), *строjenje сѣръкѣньноје* (cirkevná správa),²⁵ *людѣскыя строjenja* (svetské úrady).²⁶ Avšak normy, ktorých súčasťou sú uvedené slovné spojenia, sú viac-menej len prekladom gréckej predlohy do staroslovienského jazyka a nereflektujú situáciu na Veľkej Morave, ale situáciu a ponímanie vzťahu svetskej a cirkevnej správy v byzantskej ríši. Naopak, vývoj práva v iných spoločnostiach, na akej bola aj tá veľkomoravská, potvrdzuje neodlišovanie noriem cirkevných a svetských. V danom období sa v myslení bežného obyvateľstva cirkevné a svetské normy práva prelínali.

Záver

V úvode tohto príspevku sme si položili otázku, či bol vzťah vládnej moci a cirkvi aj na Veľkej Morave obdobný, ako tomu bolo v ostatných krajinách daného obdobia. Za účelom odpovedania na ňu sme si položili podotázky, ktorých kladné zodpovedanie by nasvedčovalo úzkemu vzťahu vládnej moci a cirkvi: 1. Pôsobili na Veľkej Morave na postoch vo verejnej správe klerici? 2. Zasahoval veľkomoravský panovník do cirkevných záležitostí? 3. Mal veľkomoravský panovník kompetencie pri obsadzovaní cirkevných hodnostárov? 4. Podieľal sa panovník na financovaní cirkvi? 5. Existovalo prepojenie svetských a cirkevných záležitostí na úrovni zahraničných stykov? 6. Existovalo prepojenie svetského a cirkevného práva? Na jednotlivé tieto otázky sme úplne alebo čiastočne odpovedali kladne. Aj pre územie Veľkej Moravy možno teda hodnotiť vzťah vládnej moci a cirkvi obdobne ako v ostatných krajinách daného obdobia s úzkym prepojením vládnej a cirkevnej moci, prekryvaním svetských a cirkevných záležitostí a spoločným postupom pri rozvíjaní krajiny.

Všeobecne sa uvádza, že Metodovi žiaci odišli na rôzne miesta k južným a východným Slovanom, kde okrem kresťanstva šírili aj sloviensku liturgiu, slovanské písmo (hlaholiku) a sprístupnili domácemu obyvateľstvu výsledky rozsiahleho diela sv. Cyrila a Metoda. Súčasťou dedičstva, ktoré so sebou priniesli Metodovi učenci, bolo aj poznanie cirkevného práva a jeho predpokladaná výučba na domácich školách. V prípade vylučujúceho konštatovania by nemala zmysel skutočnosť, že sa aj právne normatívne texty veľkomoravského obdobia zachovali z prepisov od južných a východných Slovanov. Ak by južní a východní Slovania prebrali len liturgickú a jazykovú stránku veľkomoravského dedičstva, cirkevnoprávne texty veľkomoravského obdobia by sa u nich neprepisovali ešte aj po niekoľkých storočiach, ale by upadli do zabudnutia. Nestalo sa tak, a to nasvedčuje, že cirkevnoprávne texty veľkomoravského obdobia boli aj v období, kedy už Veľká Morava neexistovala, súčasťou kultúrneho dedičstva južných a východných Slovanov. A možno práve tu slúžili tieto texty aj pri štúdiu domáceho kléru.

²⁴ „*Nolo,*“ *inquit Dominus, „mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat“.* In: MMFH IV, s. 51.

²⁵ Titl. V.

²⁶ Titl. XVI.

The Relationship of the Ruling Power and the Church in Great Moravia

Róbert Jáger

In the paper, we pointed out that the relationship between ruling power and the church can be evaluated in the same way as in other countries of the period with a close connection between ruling and ecclesiastical power, overlap between secular and ecclesiastical matters and a common approach to developing the country. It is generally stated that Methodius's students have gone to different places to the southern and eastern Slavs, where, apart from Christianity, they have also spread Slavic liturgy, Slavic script (Glagolitic) and made available to the local population the results of the vast work of Sts. Cyril and Methodius. Part of the heritage brought by Methodius's disciples was the knowledge of ecclesiastical law and its presupposed teaching at home schools. In the contrary case, the fact that the legal normative texts of the Great Moravian period were preserved from transcripts from the southern and eastern Slavs would not make sense. If the southern and eastern Slavs were only to take over the liturgical and linguistic aspects of the Great Moravian heritage, the church-law texts of the Great Moravian period would not be rewritten even after several centuries, but would have been forgotten. It did not happen, and this suggests that the church-law texts of the Great Moravian period were also part of the cultural heritage of the southern and eastern Slavs in the period when Great Moravia no longer existed. And maybe this is where these texts were also used in the home clergy studies.